

Sanatta Demokratik İfade Biçimi - Özgünlük

Sevil Bulanık

Mimarlık Bölümü, Mimarlık Fakültesi, Yakın Doğu Üniversitesi, sevil.bulanik@gmail.com

Özet

Her yeni başlayan tarihsel dönem içinde, toplumların sosyal, kültürel, ekonomik yapısının ve buna bağlı olarak sanatçının ideasını ortaya koyan düşünce biçimlerinin değişmesi kaçınılmazdır. Tüm sanatlar, 'içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde' onu anlayan bir bilinç için obje niteliği taşımaktadır. Sanat yapıtlarını benzersiz kılan 'öz' ile ilgili kişisel ifade, yani demokratik söylemdir. Toplum yaşamını da değerli kılan demokratik anlayışın, düşünme, tartışma, algılama ve anlama süreçleri ile sanat yapıtlarının çeşitliliğini artırıp yaşam pratiğine zenginlik kazandırdığı düşünülmektedir. Bu çalışma demokratik bakış açısı ile kişisel ifadelerini somut bir obje olarak ortaya koyan sanatçıların özgünlüğünü göstermek istemiştir. Sanat yapıtlarının özgünlüğünü ve/veya başarısını oluşturan değerlerin, estetik değer ve fizikselliğinin ötesinde, sanatçı bakış açısıyla kavramsal bir demokrasiye dönüşmesinin mümkün olup olmayacağı sorgulanacaktır. Çalışmada bahsedilen 'özgünlük' tanımına uyan yapıtların, zamandan koparıldığında bile değerini kaybetmediği ve yeni ifade biçimlerine adapte olarak, düşünce paylaşımına izin verdiği ve yaşam pratiği içinde olmaya devam ettiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, demokrasi, estetik, özgünlük

Democratic Expression in Art - Originality

Abstract

In every new historical period, it is inevitable that societies' social, cultural, and economic structure and, accordingly, the ways of thinking that reveal the idea of the artist will change. All arts are objects for a consciousness that understands it "within the context of its conditions". What makes works of art unique is the personal expression of the 'essence', the democratic discourse. It is thought that the democratic understanding, which also makes social life valuable, increases the diversity of artworks with the processes of thinking, discussion, perception, and knowledge and enriches the life practice. This study wanted to show the originality of the artists who put forward their expressions as a concrete objects with a democratic perspective. It will be questioned whether the values that constitute the originality and/or success of the work of art, beyond its aesthetic value and physicality, can be transformed into a conceptual democracy from the artist's perspective. It has been observed that the works that comply with the definition of 'originality' mentioned in the study do not lose their value even when they are cut off from time; they allow the sharing of thoughts and continue to be in the life practice by adapting to new expressions.

Keywords: Art, democracy, esthetic, originality

GİRİŞ

Sanatçı tarafından işlenmiş ve saklanmış deneyimler ile oluşan yapıtların özgür bir şekilde biçim bulabilmesi ve aynı şekilde yorumlanabilmesinin, toplum yaşamını değerli kılan demokrasi kavramı ile bağlantılı olduğu gerçeği kabul edilmektedir. Antik Yunan'dan beri gerek demokratik platformlarda, gerekse bireysel veya kolektif mekanlarda sanatın siyasileşmesi, ya da siyasetin sanatı yönlendirmesine tanık olunmuştur. Temel olarak halkı ifade eden ve insanlar arasındaki ilişki ve düzenlemeleri içeren pratikler sistemi olan demokrasi özgür bir sanat alanı yaratabilir. İdari bir yönetim biçimi olarak ifade özgürlüğüne destek olduğu için temsil çeşitliliğini de artırır. Fakat yine de demokrasi kavramının sanata en güzel temsil yollarını sunacağı ya da sanatı öne çıkaran, her şekilde destekleyen toplumlarda demokratik bir yaşamın kesinliğinden söz etmek mümkün değildir.

Başvuru-Received: 16/03/2021

Kabul-Accepted: 29/03/2021

Sanatın ve demokrasinin, varlıklarını devam ettirebilmeleri için birarada olduğu kadar, birbirinden uzak kalmaya da ihtiyaçları vardır. Demokratik platformların sunduğu temsil çeşitliliğinden faydalanarak özgün fikirlerini ortaya koyan sanatçıların yanısıra, diktatörler, krallar, din adamları ya da iktidarların toplum üzerinde uyguladıkları anti-demokratik rejimler ile sınırlanan yaşam alanlarında da, iç dünyasını zenginleştiren sanatçıların üretmeye devam ettiği tarih boyunca gözlemlenmiştir. Sanatın otoriter güç ile ilişkilendirildiği Ortaçağ'da, Rönesans'ın aristokrasi ve asaletinin altında ya da totaliter rejimlerin tarihinde görkemli sanat yapıtlarının ortaya çıkması; sanatçılar ile gücü elinde tutanlar arasındaki ilişkinin devamlılığını kanıtlayarak, hem sanatçıya ayrıcalıklı statü sağlamış, hem de kralların, soyluların, din adamlarının ya da zenginlerin ihtişamını ortaya koymuştur. Bu güçlerin, propaganda yaratma aracı olarak sanatı kullanmış olmaları, sanatçının demokratik düşünme yeteneğini ve dolayısıyla yapının sanatçının 'özle ilgili kişisel ifade'sini etkileyip etkilemediği tartışılması gereken bir konudur.

Bu makale demokrasinin, idari bir sistem, yönetim biçimi olmasının dışında, sanatçının yaşam pratiğinin içinde yer alması durumunda hangi şartlar altında olursa olsun, kişisel ifadesinin özgünlüğünü ortaya koyabileceğini savunmaktadır. Bu bir renk, fırça darbesi, imza ya da malzemeyi kullanma biçimi, strüktürü oluşturma becerisi, kelimeleri yönetme biçimi gibi düşüncesini somut ya da soyut anlamda gösterebilecek herhangi kişisel iz olabilir. Sanatçının zihnindeki ideyi somut bir obje haline getirebilmesi, özgür iradenin yanısıra bilgi, bulunduğu tarihsel dönemin etkisi, yaşanmış deneyimler, işlenen malzemenin özerk kuralları gibi pek çok etkene de bağlıdır. Fakat sonuçta oluşturduğu estetik haz yapıtı kavrayan, algılayan sujeye devinim sunarsa (Fischer ,1995, s.12) eylemin içine dahil ederse (ki bu da sujenin aradığı şeyi bulması ile ilişkilidir) sanat yapıtının başarılı olabileceği düşünülmektedir. Demokratik düşünme yetisi kaybolmadığı sürece, sanatçıyı özgün yapan değerler kaybolmayacaktır.

Sanatta demokratik düşünmenin sürekliliğini ve gelişimini sağlayan yapıtaşları arasında özgürlük ve özgünlük kavramlarını ele alan bu çalışma; öncelikle demokrasi olgusunu besleyen düşünme, tartışma, algılama ve anlama süreçlerini ele almıştır. Daha sonra sanat yapıtının özgünlüğünü ve/veya başarısını oluşturan değerlerin, estetik değer ve fizikselliğinin ötesinde, sanatçı bakış açısıyla kavramsal bir demokrasiye dönüşmesinin mümkün olup olmayacağı sorgulanacaktır. Sanatçıların demokratik bakış açısını gösteren örnekler, toplumun sosyal ve kültürel yapısı, yönetim biçimleri ve tarihsel dönemleri farklı olacak şekilde bilinçli olarak seçilmiştir.

Bu araştırmanın mantığı, sanatçının demokratik bakış açısını sanat pratiğine nasıl yansıtabildiğini göstermektir. Sanatçının tinsel ve tarihsel bilincinin etkisiyle ortaya çıkan sanat yapıtının estetik bir haz ögesi olması dışında, insanların düşünme yeteneğini, ufkunu ne kadar genişletebileceğini altını çizmektir. Sanatın Giovanni Pisano ile sanatın kişisel bir beceri olduğu onüçüncü yüzyıldaki Romanesk tekniklerde ya da günümüz Marcel Duchamp'ın herşey sanat olabilir söylemi altında olabilecek bir söylemdir. Bu sebeple seçilen örnekler tek bir tarihsel döneme ait değildir. Raslantısal olarak gösterilmek istenmesinin sebebi, sanatçının kişisel ifadesinin zamansız sadece kendi varlığıyla ilişkisini vurgulamaktır.

LİTERATÜR TARAMASI

Sanat estetik bir haz ögesi olarak insanın veya toplumun manevi dünyasına hitap etmektedir. Farklı tarihsel dönemler ya da coğrafi bölgelerde olsa da, toplumsal birliğini güçlendirerek, bireyin toplum içinde varlık göstermesinde etkili olmaktadır. Sanatçı- toplum ilişkisinin ortak bir ürünü olan sanat yapıtı, hem toplumun ait olduğu kültürel ve sosyal yapının, hem de sanatçının tinsel-tarihsel bilincinin etkisindedir (Turani, 2010, s.11). Eco'ya göre sanat yapıtı;

'sanatçının iletişimsel etkilerin örgüsünü, olanakça her tüketicinin, başta sanatçı tarafından imgelendiği biçimde anlayabileceği tarzda organize ettiği bir objedir' (Tunalı, 2012, s.118).

Dönemler boyunca gelişen sanat pratikleri sayesinde özerkliğini kazanan sanatsal söylem, dünyaya ilişkin eksiksiz ve derin bilgilenmenin kapılarını açarak (Eco, 2012) gerçekliğe ulaşabilmeyi de mümkün kılmaktadır. Sanatçıyı gerçekliğe götüren ise dilediğini görebilme ve onu herhangi bir zorlama altında kalmadan idrak ederek, benliğinde oluşanı ortaya koyabilmesidir (Özer, 1993). Sanatı gerçeği aramada özel bir yol olarak tanımlayan Farago, sanat yapıtının; gerçekte varolan ama orada olmayan birşeyi temsil ettiğini ve sanatçının yarattığı imge sayesinde öznenin varoluşa eklenilebileceğinden bahseder (Farago, 2006, s.15).

Sanat yaratımında objektif değer yargılarına ulaşılabilmesi, demokratik bir ortamda söz konusudur. Sanatçının ne aradığının bilincinde olması ile birlikte aradığı şeye ulaşabilmesinde özgür olması çok önemlidir. Demokraside özgürlük kavramından bahseden Platon (2010), hoşgörü ve cömertlik ile birlikte herkesin istediği yolda yürüyebileceği, birbiri ile çakışan fikirlerin kaçınılmaz olduğu durumlarda bile üstesinden gelinebilecek farklı çözümlerin olabileceğini, ama aynı zamanda görünür olanın ardındaki derin gerçekliğe giden yolun özgün olması gerektiğini söyler (Platon, 2010). Demokrasi farklı fikirleri ortaya koyabildiği sürece değerini koruyabilir. Sanatın demokrasiden faydalanması soyut ve somut anlamda sınırları kaldırır, ufku genişletir. Tam tersi şekilde demokrasinin de devamlılığını sağlaması için sanat yapıtlarına ve onların özgürce yorumlanmasına ihtiyacı vardır.

Anatoly Lunaczarsky'nin kendine özgü inceliğiyle gözlemlediğine göre ise, "İdeolojinin bir dalı olarak sanat, güçlü bir ajitasyon silahıdır" ve rejim hizmetlerinden vazgeçmesi mümkün değildir. Ayrıca ideal bir demokrasi olmadığından, her zaman hatalar yaparken aynı zamanda her zaman nasıl geliştirilebileceğine dair fikirler de ürettiğinden bahseder ve önemli olanın, bu fikirlerin demokrasiyi artırması ve onun yerine otoriter bir sistem koymamasıdır. (2012, s.264).

Demokrasi -Düşünme, Tartışma, Yargılama, Anlama

Demokrasi tanımında, toplumsal ve ekonomik durumu ne olursa olsun eşit sayılan bir yönetim biçimi ifadesi kullanılırken aynı zamanda, siyasi denetimleri yapacak temsilcileri seçen insanların özgür iradesi vurgulanmaktadır (Püsküllüoğlu, 2008). Yurttaşlarının düşüncelerini paylaşmalarına çok önem veren Atina Demokrasisi, her evrim geçirdiğinde biçimini, hacmini şekillendirdiği agorasıyla, tiyatrosuyla (Sennett, 2011, s.45), tartışmak, yargılamak, birlikte akıl yürütmek, düşünceyi özgürce ifade edebilmek gibi değerleri günümüze aktarabilmiştir. Beraberinde çelişkili durumlar da yaratmış olduğu tarihten gözlemlenen ilk demokrasi deneyimlerinin üzerinde durulması gereken kısmı, insanın zihni ile bedeni arasında kurduğu iletişimi açık hale getiren düşüncenin ifade edilmesidir.

Aristoteles'in dediği gibi demokrasi yalnızca yeteri kadar ileri götürülmediği zaman değil çok fazla ileri götürüldüğü zaman da gücünü yitirir (Aristoteles, 1993, s.48). Gerek siyaset gerekse sanat içinde demokratik bir anlayıştan söz edebilmek için, toplumda yaşamakta olan bireylerin varlığını sürdürecektir düzeyde bir eşitlikten söz etmek daha doğru olacaktır. Bireyin varlık bilinci ile ortaya koyduğu davranışlar, toplumsal yaşamın ekonomi, eğitim, kültür, sanat gibi pek çok konuyu içine alan her konuda özerkliğini korumayı hedeflese de bu her zaman mümkün olmayabilir.

Toplumsal farklılıklara da sebep olan özerklik durumu, aynı zamanda bireyleri biraraya getirmek için bir bağımlılık durumu da yaratabilir. Bu da demokrasi çatısı altında yapılan fikir mücadelelerinin hem bağımsız tarafını, hem de paylaşımcı tarafını içeren paradoksal bakış açısı

yaratır. ‘Bağımsızlık’, demokrasi mücadelesi verilen herhangi konu başlığı altındaki bireylerin düşüncelerinde, ‘paylaşım’ ise temsil edilen her ne ise onun mücadelesi için yapılanlardır.

Demokrasi, siyaset bilimi ile ilgili olduğu kadar toplum yaşamının gelişmesinde, değişmesinde, uygarlıkların kültürel simgelerinin oluşmasında etkili olan sanat ile içiçedir. Antik Yunan’dan beri sanat formlarının gösterdiği üzere sanatın çeşitlilik kazanması, demokrasinin doğasında var olan özgür temsil platformları sunabilmesi ile daha da mümkün olmuştur. Düşüncelerin paylaşılıp, tartışarak birlikte akıl yürütülmesini temel alan Atina demokrasisi (Sennett, 2011, s.25) ile birlikte Yunan kültürünün sanatçıların yapıtlarının biçimsel özellikleri ile anılması, sanatçının bağımsız bir varlık olarak ortaya çıkmasında rol oynamıştır.

Demokrasinin toplumsal hareketlerden ayrılmaz birer parça olduğunu vurgulayan Touraine (2015), toplumsal değerleri ve çıkarları amaç edinen sürekli bir çatışma halinin olması gerekliliğinin; savunulan fikirlerin ortaya çıkarmaya zorlanmasının aynı zamanda ortak bir çözüm önerisi getirebileceğinin altını çizer. Demokratik toplumsal hareketlerde sürekli kullanılan evrensel konuları ise; özgürlük, eşitlik ve insan hakları ile özetler.

Bu çalışma, ‘özgürlük’ kavramını, demokrasiyi sanata ya da sanatı demokrasiyi yaklaştıran önemli bir kavram olarak seçmiştir. Sanata karşı alınacak tavır ise sadece bireyi ilgilendirir. Özgürlük, bireyi sanata ve sanatçıya yaklaştırmak, sanatçıyı da özgün kılar. Sanatta özgünlük ve sanat yapıtını kavrayan insanın estetik tavrının bağımsız olarak devam edebilmesi; demokrasinin sürekliliğini sağlayan değerleri de koruduğu düşünülmektedir.

Sanattan bahsedebilmek için bireyin ve giderek toplumun estetik haz duygusundan bahsetmek doğru olacaktır. Sanatçının bilincini etkileyen, üretimini destekleyen içinde yaşadığı toplumun sosyal, kültürel yapısıdır. Demokrasinin sanatsal söyleme özgür ortamlar sağladığı gerçeğini gözardı etmek mümkün değildir. Fakat modern çağın getirdiği teknolojinin yaşamımızın her alanına girdiği günümüzde, üretim alanlarında olduğu gibi sanatta da demokratikleşmenin getirdiği araçlara ulaşmak kolaylaşırken elbette sanatçı tanımını da değiştirmiştir. Fakat bu konu kendi içinde sayısız başlıklar kurabilecek ve paradoksal olarak sanatı üreten ve tüketen insanları da birbiri içine geçirerek değerleri belirlemek açısından zorlaştıracaktır.

Sanatta Özgünlük

Özgün kelimesi ilk kez yapılmış, benzerlerinden değişik olan, örnek diye alınmaya değer olarak tanımlanmaktadır (Püsküllüoğlu, 2008). Antikiteden bu yana sanatçılar özgün olmak adına, kendilerini eşsiz gösterecek ifadeler kullanmışlardır. Doğanın birebir taklit edildiği sanat yapıtlarında bile sanatçının özgün kişiliği ile sembolleşen anlatımlar görmek mümkündür. Keza Ortaçağ’da da Hristiyanlık öğretilerinde, teolojik anlatımlarda kavramlar imgeler ile anlatılmıştır. Benzer kavramlar için benzer imgeler yinelenerek kullanıldığı görülse de sanatçıların kendine özgü anlatım biçimini fark etmek mümkündür.

Sanatta özgünlük günümüzde sergi mekanlarına anlam ve ticari değer katan ve hatta maddeler ile sıralanarak belge ile kanıtlanarak sanat yapıtının markalı bir ürün olarak pazarda konumlandırılmasına imkan veren bir hal olsa da (Benedetti, 2013) sanatın kendisi belgeden bağımsız olan bir değerdir. Sanat yapıtlarını benzersiz kılan ‘özle ilgili kişisel ifade’ dir. Bu ifadeler onu kavrayan için yani sanat yapıtlarını algılayan ve kavrayan için bilgi, estetik haz, mutluluk içeriyorsa değer kazanır.

Sanatı estetik form olarak nitelendiren Adorno, sanatçıyı ifade ederken; nesnel dünyayı özümseyerek kendine mal eden olarak tanımlar. Sanatçı tarafından çok iyi kavranarak gerçek dünyadan üretilen imgeler, gerçek olana karşıtlık konumu kazanır ve ona eleştirel bir tutumla

bakmaya başlar. Başarılı sanat yapıtı; nesnel karşıtlıkları uyum içinde çözmeye çalışmak yerine, negatif bir tarzda içine alarak, en ödün vermez biçimde ifade edebilir (Adorno, 2006, s.310).

Sanat yapıtını ortaya koyan sanatçı ile birlikte, onu varlık bilinci ile algılayan, kavrayan, yorum yapan, haz alan insanın da, özgürce düşünebilmesi, hatta düşüncelerine yol veren benliğini iyi tanıması için çevresini özgürce deneyimleyebilmesi gerekmektedir. Bu da bilgi edinme etkinliği ile olur. Sanat yapıtını kavramaya yönelik yaklaşımların içinde yer alan bilgi edinme, beraberinde sorgulamayı getirir. Sanat yapıtlarının özgürce yorumlanabilmesi, insanın yegane temel özelliği bilgi edinme etkinliğinden başlar. Bireysel ve genel görüşleri bir araya getirip kavramlara ulaşabilmesi ile devam eder. Objeye ile suje arasında gelişen etkileşim, algılama, kavrama ve haz alma ile birlikte estetik bir tavrıdır.

Tunalı sanat yapıtını kavramak için olan yaklaşımları bilgisel, pratik-ekonomik ya da estetik tavrı olmak üzere farklı başlıklar altında değerlendirmektedir. Estetik tavrın diğer iki yaklaşımdan farkı vardır. Estetik tavrı içinde olan insan; sadece haz almak için sanat yapıtına yaklaşır, ne istediğini kendi benliğinde bulmak gibi kendine dönük amacı vardır. Sanat ister sanat için olsun ister toplumsal ya da ideolojik bir amaç için üretilsin, bu durum sanatı algılayan, kavrayan ve haz duyanın alacağı estetik bir tavrı değiştirmez. Estetik tavrı bir suje'nin sanat yapıtı ya da estetik objeye karşısında aldığı subjektif, bireysel tavrıdır (Tunalı, 2012). Ve özgün, bağımsız olmalıdır.

Sanatta Demokratik Söylemler

Sanatçının kendine ait dünya görüşünü, dünya gerçekliğini kendi algı süzgecinden geçirerek yorumladığı zamanlara gelebilmek için, 'şey'lerin kalıcı özünü ortaya koyarak bu özgür ifade gücünün temelini yaratmış olabileceğini de ve bunun için mücadele verdiğini hatırlamak gerekir. Sanatçının kendi öznelliğinde, bağımsız fikirleriyle güçlenen bir dönem olan Rönesans'ta olduğu gibi; yaratma yeteneği olan bir insan, bir sanatçı için yepyeni ufuklar açan Fransız devrimi de özgürlük, eşitlik, demokrasi düşünceleri ile akla dayalı entelektüel bir bakış açısı kazandırmıştır. Katı geleneksel kalıplardan kurtulan insanlar, eski değerlere eleştirel bir gözle bakmaya başlamışlardır. Üretilen sanat yapıtları estetik haz ögesi olmasının yanısıra, olanı yansıtan değil, olaylara karşıt bakış açıları yaratarak ile çelişkiler ve beraberinde yorumlar, bilgi paylaşımları ve yeni oluşumlara kapı açar hale gelmiştir.

Fransız tarihçisi Michelet 'Rönesans' sözcüğü için; düşlemgücünün serbest gelişimini anımsatan yeni bir sanatın gelişimini yaparken, zihniyetteki büyük gelişmeyi de vurgular (Michelet, 1998, s.18). Rönesans için ayrıca klasik kuralcı ve ağırbaşlı Ortaçağ'dan sonra sorgulayan, kavrayan, deneyen, insan fikirlerine açık hale gelen özgür sanatın başlangıcıdır demek çok da yanlış sayılmaz. Sanatın bireysel esine bağlı olduğunu görkemli eserleriyle gösteren Michelangelo'nun, dönemi içinde yarattığı, demokratik söylem örneği olan Papa II. Jules'ün mezarına ait ikonografi tasviri bu anlamda dikkat çekicidir. Hristiyanlık ilkelerinin zaferini yücelten bir konstrüksiyon olarak planlanmış olan bu eser, Michelangelo tarafından Hristiyan ve Pagan ilkeler arasındaki çatışmayı anlatarak kendine özgü bir düalizm yaratmıştır. Giovanni Pisano'nun kişisel becerisini gösteren 'Haggai', onüçüncü yüzyılda Siena'da katedralin önyüzünde dram anlatısı oluşturarak sanatçının klasik normlarla sınırlandırılmayacak yeteneğini, ifade gücünü göstermiştir (Bell, 2009, s.143). Rönesans'ın temelini en sağlam taşı koyan Brunelleschi'nin, sanatına kavrayışı birleştirmeyi başarması ve bunun için görkemli San Pietro kilisesinin tepesine ağır mermer kubbeyi kondurması, Ortaçağ'ın aksak sanatına yaptığı itirazları, dönemin egemenlerine karşı sanat yapıtını ayakta tutabilecek bilimi ve sabrı göstermesi, güzel ile gerçeği buluşturması sayesinde dünyanın hayranlığını kazanan yapıtı ortaya çıkmıştır (Resim1).

Resim 1: San Pietro Kilisesi, Brunelleschi'nin Kubbesi, Floransa (Bulanik, 2000).

Rönesansın açtığı kapılar elbette sanatçının bireysel varlığını ortaya koyan, ideallerini gerçekleştirmek için sunulan fırsatlar yaratmıştır. Brunelleschi'nin Floransa da kişisel azmi, analitik zekası, o dönemin siyasetinin üzerinde kullandığı ince zekası ve bilgisi, bilimsel yöntemleri kısaca onun kişiliğini ortaya koyan bu yapıt çok güçlü bir demokratik söylem ise Ortaçağ'da gücü sembolize eden, belki bir provakosyan gösterisinin parçası olan ama duruşuyla evlerin arasından sıyrılan Ortaçağ kulesi de kendi içinde bağımsız duruşunu göstermektedir (Resim 2).

Resim 2: , Ortaçağ Kulesi, San Gimignano (Bulanik, 2010).

Sanatçının özgün demokratik söylemi elbette Rönesans'ta başlayıp son bulmamıştır. Sanattaki biçimler ve anlam hakkındaki fikirleri nihayetinde nesnel olmayan, soyut sanatın teorik temellerini oluşturan Kazimir Malevich'in nesnel dünyasının oyalamalarından kurtulup özgürleşmeyi vaat ettiği, beyaz bir arka plana çizilen siyah bir kare ile anlatmak istediği duygu belki de sanatın içinde yüzyıllardır gösterilen ne varsa, sanat kültürüne karşı bir yorum bile olabilir (Resim 3).

Resim 3: Kazimir Malevich, Siyah Kare, 1913

Kaynak: <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/malevich>

Sanatın herşeyde olabileceğini söyleyen Marcel Duchamp'ın hazır nesnelerinde ya da sanatı anlama tarzını değiştirerek, siyasette olmadığı kadar, demokrasiyi sanata taşıyan Andy Warhol'un 'Amerikan ikonsal düşün'ünde (Akay, s.91) sanatçının kişisel öz'ünü bulmak mümkündür. Adorno, kültür endüstrisinin kayıtsızlığına ya da burjuvazi toplumunun zevk yargısına güvenmeye direnmenin iki yolundan biri olarak, modernist duruş içinde açıkladığı yabancılaşma ve yabancılaşmış kapitalist gerçeklikten kaçınmak; diğeri ise burjuva kültürüne karşı sanatı yaşamın içinde çözmektir diye açıklar. Bu sanatsal duruş 1960 lı ve 1970 li yıllarda gözlemlenmiştir. (Chukrov, 2014). Modernist duruş içinde sanatı ve araçlarının demokratikleştirilerek toplumun tam olarak içine girmesi, Warhol'un yaptığı gibi sanatın tanımını değiştirecek kadar radikal üretimler ile toplumdaki herkesin algılayabileceği şekle getirmesi ile mümkündür (Resim 4).

Resim 4: Andy Warhol, Brillo Kutuları, 1964.

Kaynak: © The Andy Warhol Foundation for the Visual Arts, Inc.1998.1.706-1998.1.711

Lichtenstein'in resimli roman karesini, sanat galerisine koyarak sanat eserleri arasındaki ayrımı ortadan kaldırması (Danto, 2009) da bu konuda anlamlı bir örnektir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında en yenilikçi sanatçılardan biri olarak Pop-art akımını öne çıkaran Roy Lichtenstein, sanata yönelik algı temelli çalışmalarıyla özgünlüğünü korumuştur. Başkalarının önemsiz diye reddettiği 'şey' leri klasik ve idealize olarak kabul etmiş olması sanatçının yaşamında yüzlerce yapıtına yön veren özelliğidir. Kübizm, Fütürizm, Pürizm, Sürrealizm, Ekspresyonizm ile karmaşık çalışmalarını ve parçalayarak, üstüste bindirerek yeniden oluşturması formların zengin diyalogunu kendi söylemiyle ortaya koyması kendi demokratik söylemidir (Berman, 2021). Sanatçının New York'taki atölyesinde farklı açılardan kendini görebildiği ayna ile çektiği fotoğraf, adeta onun yapıtlarına yansıtılmak istediği kişiliğini sembolize eder (Resim 5).

Resim 5: Roy Lichtenstein'in kendi stüdyosundaki fotoğrafı, New York, 1964.
© Ken Heyman/Courtesy The Roy Lichtenstein Foundation Archives

Sanatçı kimi zaman da, kolektif olarak bir söylem içinde kendini ifade etme çabası içinde olur. Bunu benzer düşünceyi taşıyan diğerleri ile ortak bir amaca hizmet etmek için de yapar. Yani demokratik söylemini kişisel imzası altında göstermek zorunda değildir. II. Dünya savaşı yıllarında Berlin Duvarının protest kişilerce boyanmasıyla başlayan 'Duvar Yazıları' artık bir sanat olarak kabul edilmiş, fikirlerin özgürce ifade edilmesini gösteren bireysel, sosyal mesajları iletme biçimine dönüşmüştür. Dünyanın pek çok kentinde yükselen ve önemli toplumsal ayrışmaların göstergesi olarak yükselen duvarlarda fikirlerin temsil biçimi olmuştur. Önemli olan sanatı kendi bağımsız anlatımı içinde algılamayı öğrenmek ve yorumlamaktır.

SONUÇ

Sanat, doğadaki gerçeklik, tarih içinde değişen toplumsal yaklaşımlar, siyaset, ekonomi, içinde bulunduğu dönemin kültürel tartışmalarını ortaya koyan pek çok kavram ile birlikte üretim içindedir. Antikiteden başlayarak günümüzün modern çağına gelene kadar sosyal farklılıkların niteliklerinin değişerek devam etmesi, insan ilişkileri ile birlikte toplumsal bağların gölgelenmesi, teknoloji ile birlikte artan yalnızlaşma gibi konular sebebiyle farklılıklar gösteren sanatçı ideasını ortaya koyma biçimlerinin de değişmesi kaçınılmazdır.

Bu çalışmada sanatçının değişen zamanlara, şartlara bağlı olmaksızın sahip çıkması gereken demokratik anlayışın varlığı üzerinde durulmak istenmiş ve sanat yapıtına imzasını atan insanın kişisel ifadelerine önem verilmeye başladığı bir dönem olan Rönesans ile örneklemelere başlanmıştır. Tarihsel olarak önce olmasına rağmen, bilinçli bir sıralama ile sonra anlatılan Ortaçağ kulesi örneği, sanata karşı alınacak tavır, yapıtın içinde bulunduğu zamandan koparmak için verilmiştir. Çünkü ortaya çıkan yapıt sanatçısının kim olduğu bilinmese de, özgün anlatımını korumaktadır.

İnsanlık tarihinin herhangi bir döneminde, hangi rejimin, hangi toplumsal işleyişin içinde olursa olsun kendi 'öz' ü ile ilgili düşüncelerini demokratik bir biçimde ifade eden sanatçılar olmuştur. Bu aynı zamanda kendine ait dünya görüşünü, kişisel değerlerini anlatmak için bağımsız bir mücadeledir. Özgün bir tavır sergileyerek ortaya koydukları yapıtların estetik değerleri değil onu algılayanlar için devinim sunması önemlidir.

Modern çağın getirdiği teknolojinin yaşamımızın her alanına girmiş olması, sanatta da demokratikleşmenin getirdiği araçlara ulaşmayı kolaylaştırır, sanatçı tanımını da değiştirecektir. Bu konu kendi içinde sayısız başlıklar kurarak ve paradoksal olarak sanatı üreten ve tüketen insanları da birbiri içine geçirerek değerleri belirlemek açısından zor hale gelebilir. Fakat sanatçılar yaşamın gerçekliğini görmeye, kendi kişisel değerleri ve varlık bilinçlerini kullanarak üretmeye devam ettikleri sürece, düşünce paylaşımı, özgür eleştirel bakışlar, yeni biçimlere adapte olabilme, eşitlikçi üretim ortamlarına fırsat sağlamasının mümkün olacağı düşünülmektedir. Böylece demokrasi kavramı sanatın içinde farklı bir yönde kavramlaşarak, yaşam biçimine aktarılacak ve demokratik bakış açılarını da besleyecektir.

REFERANSLAR

- Akay, A. (1999). *Sanatın Sosyolojik Gözü*. Bağlam Yayınları: İstanbul
- Aristoteles (1993). *Retorik*. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul
- Bell, J. (2009). *Sanatın Yeni Tarihi*. NTV Yayınları: İstanbul.
- Benedetti, L. (2013). *Sanatta Özgünlük Belgeleri*. SALT/ Garanti Kültür: İstanbul
- Berman, A. <https://lichtensteinfoundation.org/biographyold/> adresinden alınmıştır. Ulaşıldığı tarih: 20/03/2021
- Bloch, E., Lukacs, G., Brecht, B., Benjamin W., Adorno, T. (2006). Alkım Yayınevi: İstanbul
- Chukhrov, K. (2014). On the False Democracy of Contemporary Art. <https://www.e-flux.com/journal/57/60430/on-the-false-democracy-of-contemporary-art/> sayfasından alınmıştır. Alınma tarihi: 23/03/2021
- Eco, U. (2012). *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik*. Can Sanat Yayınları: İstanbul.
- Farago, F. (2006). *Sanat*. Doğu-Batı Yayınları: Ankara.
- Febvre, L. (1995). *Rönesans İnsanı*. İmge Kitabevi: Ankara
- Fischer, E. (1995). *Sanatın Gerekliliği*. Payel Yayınları: İstanbul.
- Michelet, J. (1998). *Rönesans*. Çev. Berke Vardar. Çağdaş Yayıncılık: İstanbul
- Özer, B., (1993). *Yorumlar, Kültür, Sanat, Mimarlık*. YEM Yayını: İstanbul.
- Piotrowski, P. (2012). *Art and Democracy in Post-Communist Europe*. Reaction Books: China
- Platon, (2010). *Devlet*. İş Bankası Yayınları: İstanbul.
- Püsküllüoğlu, A., (2008). *Türkçe Sözlük*. Can Yayınları: İstanbul.
- Sennett, R. (2011). *Ten ve Taş*. Metis Yayınları: İstanbul.
- Touraine, A. (2015). *Demokrasi Nedir?* Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Tunalı, İ. (2012). *Estetik*. Remzi Kitabevi: İstanbul.

Turani, A. (2010). *Dünya Sanat Tarihi*. Remzi Kitabevi: İstanbul.

Warhol, A. The Andy Warhol Museum, Pittsburgh; Founding Collection, Contribution The Andy Warhol Foundation for the Visual Arts, Inc. <https://www.warhol.org/lessons/brillo-is-it-art/> adresinden alınmıştır. Ulaşıldığı tarih: 13/03/2021

https://en.wikipedia.org/wiki/Berlin_Wall adresinden alınmıştır. Ulaşıldığı tarih: 13/03/2021.

<https://birikimdergisi.com/guncel/8837/inanilmaz-uzak-mesafeler-fotograf-ve-demokrasi-uzerine-kisa-bir-deneme> adresinden alınmıştır. Ulaşıldığı tarih: 18/03/2021.

https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Pope_Julius_II adresinden alınmıştır. Ulaşıldığı tarih: 13/03/2021.

<https://www.e-flux.com/journal/57/60430/on-the-false-democracy-of-contemporary-art/> Ulaşıldığı tarih: 20/03/2021

<https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/malevich> adresinden alınmıştır. Ulaşıldığı tarih: 28/03/2021